

POCTA PROFESOROVI

Začiatkom septembra 2016 nás navždy opustil náš priateľ, vzácny pedagóg prof. Ing. PhDr. Ivan Turek, CSc., s ktorým sme na našej Katedre inžinierskej pedagogiky Technickej univerzity v Košiciach okrem iného pripravovali pre učiteľov aj inovatívne kurzy manažérstva kvality školy a výučby.

Jeho bohatú publikačnú činnosť v oblastiach didaktiky a kvality v škole pozná snáď každý učiteľ na Slovensku, zvlášť tí, ktorí vypracovávali rôzne záverečné práce pri štúdiu učiteľstva. Pôsobil ako učiteľ, metodik, didaktik veľkého formátu, ale aj v rôznych funkciách školských inštitúcií, vrátane Ministerstva školstva.

V posledných rokoch sa zvlášť zaoberal manažérstvom kvality v škole a vo výučbe. Aj nasledujúci príspevok, v ktorom identifikuje a navrhuje riešenie problémov slovenského školstva je jedným z posledných (ak nie posledný).

Preto chceme vzdať poctu tejto vzácnej učiteľskej osobnosti a vysloviť veľké poďakovanie za jeho prínos pre slovenské školstvo a učiteľstvo.

doc. RNDr. Michal Blaško, PhD.
prof. Ing. Sándor Albert, PhD.

AKO ĎALEJ V SLOVENSKOM ŠKOLSTVE

prof. PhDr. Ing. Ivan TUREK, CSc.

Väčšina politikov, národohospodárov, sociológov, prognostikov i expertov z ďalších oblastí vedy sa zhoduje v názore, že **budúcnosť národov, štátov, ľudstva závisí od kvality vzdelávania**. Dnes (a pre budúcnosť to platí ešte viac) sa zarábajú peniaze hlavou a nie rukami. Ekonomické prežitie štátov bude stále viac závisieť najmä od tvorivosti občanov, ich originality a schopnosti inovovať. Jeden vysoko a kvalitne vzdelaný, tvorivý odborník môže priniesť štátu viac finančných prostriedkov ako tisíce nízko kvalifikovaných pracovníkov vykonávajúcich jednoduchú, opakujúcu sa, rutinnú prácu. Inovácie a vysokú kvalitu výroby výrobkov môže priniesť iba kvalitný výskum a vývoj. Kvalitný výskum a vývoj však nemôže existovať bez kvalitného školstva. **Jediným zdrojom rozvoja, ktorý máme k dispozícii v prakticky neobmedzenom množstve, je vzdelanie. Vzdelanie je našim najväčším bohatstvom, ale žiaľ, v značnej miere skrytým, nevyužitým a podceňovaným. Kvalitné vzdelanie je rozhodujúcim zdrojom budúceho rozvoja, prosperity a konkurencieschopnosti Slovenskej republiky.**

Zmena v roku 1989 bola výraznou šancou aj pre školstvo, výchovu a vzdelávanie. Sny a možnosti sa nenaplnili za vyše dvadsať rokov tak, ako sme to očakávali a v čo sme dúfali. Medzinárodné merania (napr. PISA, TIMSS), celoslovenské merania výsledkov vyučovacieho procesu na základných i stredných školách (napr. MONITOR), skúsenosti učiteľov, žiakov, študentov,

ich rodičov, štátnej školskej inšpekcie i ďalších inštitúcií naznačujú, že kvalita školstva v Slovenskej republike nie je taká, ako by mala a mohla byť, a že sa dokonca znižuje. Vzdelávacia politika a vzdelávací systém v SR sa od vzdelávacej politiky a vzdelávacích systémov v EÚ vzdiaľujú, namiesto toho, aby sa k nim približovali. Zmeny v školstve na Slovensku sú preto už dlhšiu dobu mimoriadne aktuálne. Aj keď už bolo viacej pokusov o reformu školstva, ani jedna z navrhovaných koncepcií školstva (napr. Duch školy; Konštantín, Milénium) sa nezačala ani realizovať, pretože ďalšia vládna garnitúra ich zavrhol a svoju koncepciu nestačila často ani vypracovať, nieto ešte realizovať.

Situáciu v školstve nemožno posudzovať bez posúdenia situácie v spoločnosti. Transformácia socialistického spoločenského systému na kapitalistický systém sa uskutočňovala a aj uskutočňuje metódou pokusu a omylu a priniesla viacero pozitívnych i negatívnych zmien. Najväčším výdobytkom revolúcie v roku 1989 bolo získanie slobody, nastolenie demokratického režimu, otvorenie sa svetu. Táto zmena priniesla víziu mnohých možností, priniesla aj reálnu možnosť čo najrýchlejšie zmeniť zastarané stereotypy a závislosti a rýchle napredovať ľudsky, sociálne, ekonomicky. Na túto náhlu a radikálnu zmenu nebola naša spoločnosť dostatočne pripravená, čo má závažné dôsledky, a to pozitívne (vstup SR do EÚ, NATO, OECD, prijatie eura, rovnoprávne postavenie SR s najvyspelejšími štátmi Európy), ale aj negatívne. Za najväčší negatívny dôsledok tejto zmeny považujem krízu hodnotového systému a úpadok morálky. Heslom dňa sa stalo naháňanie peňazí a tvorba zisku (čo najrýchlejšie a bez väčšej námahy), preferovanie materiálneho blahobytu. Opantal nás démon peňazí. Dosiahnuť materiálny blahobyt na úrovni Švajčiarska, Rakúska, Nemecka a ďalších kapitalistických štátov statočnou, usilovnou, čestnou prácou si vyžaduje dlhší čas a trpezlivosť, ktorú mnohí spoluobčania nemali a nemajú. Omnoho jednoduchšou cestou k zbohatnutiu sa ukázala cesta korupcie, rodinkárstva, klientelizmu, partokracie, rozkrádania spoločného majetku, podvodov, špekulácií, klamstva, kriminality atd., k čomu stačí iba nedodržiavanie mravných princípov a potlačenie svedomia. Štátna moc sa nedokázala a ani v súčasnosti nedokáže s týmito negatívnymi javmi vysporiadať a dokonca je niekedy ich protagonistom. Neexistuje v podstate žiadna cieľavedomá výchova občanov a ak, tak je skôr kontraproduktívna (napr. pôsobenie niektorých súkromných televízií a bulvárnej tlače). Výsledkom je veľmi nízka dôvera občanov SR v zákonodarné orgány, k vláde, súdnictvu, prokuratúre, polícii a k štátnym orgánom vôbec, ale aj apatia občanov, nezáujem o veci verejné (hoci práve občania sú držiteľmi moci v demokratickom štáte). Ak sú v štáte státisíce nezamestnaných, ďalšie státisíce sú vykorisťované a žijú na hranici biedy, ak státisíce občanov musia nachádzať prácu v cudzine, ak na uliciach stretávame množstvo bezdomovcov, žobrákov, narkomanov, ak štát žije na dlh a pritom nieto dostatok peňazí ani na zabezpečenie ochrany štátu a jeho obyvateľstva, nehovoriac o zlej situácii v sociálnom zabezpečení, zdravotníctve, kultúre,

športe, proste všade, je zrejmé, že ani situácia v školstve nemôže byť ružová a že všetky neduhy spoločnosti sa odrážajú aj v ňom.

Hlavné príčiny nízkej kvality slovenského školstva, dôkazom ktorého sú aj neuspokojivé výsledky slovenských žiakov a škôl v medzinárodných meraniach a porovnávaníach, sa pokúsime v ďalšom stručne charakterizovať.

Podmienky školstva

Každý systém, teda aj školstvo, potrebuje na svoj rozvoj priaznivé podmienky. **Finančné podmienky** (platy učiteľov a školských zamestnancov, materiálne zabezpečenie škôl) sú zahanbujúce a patria medzi najhoršie spomedzi štátov OECD i EÚ. **Poddimenzované financovanie školstva považujem za jednu z hlavných príčin zlého stavu nášho školstva.** Platy v školstve sú veľmi nízke, v dôsledku čoho sú učitelia znechutení, demotivovaní, odkázaní na výkon viacerých povolání a tí najlepší zo školstva aj odchádzajú. Logickým dôsledkom v spoločnosti, kde hlavným kritériom uznania sú majetok a peniaze, bez ohľadu na spôsob ich nadobudnutia, je upadajúca prestíž učiteľského povolania a neustály pokles záujmu o povolanie učiteľa. Všetky vlády síce uznávali potrebu zvýšenia investícií do školstva, ako aj zvýšenia platov učiteľov, ale odvolávali sa najmä na nedostatok finančných prostriedkov. Argument, že štát je chudobný a nemá na školstvo financie neobstojí, pretože bez kvalitného školstva nikdy financie ani mať nebude a Slovensko bude naďalej chudobnou montážnou dielňou Európy, v ktorej sa budeme strachovať o to, či si to zahraniční investori nerozmyslia a neprešahujú tieto montážne dielne do štátov, v ktorých je možné pracujúcich ešte viac vykorisťovať. Dnes sa „veľké“ peniaze zarábajú hlavou a nie rukami.

Paradoxom sa stalo financovanie škôl. Podobne ako v mnohých štátoch sveta, aj u nás sa školy začali financovať podľa počtu žiakov. Ak škola má dostatok žiakov, má dostatok financií, a naopak, ak žiakov nemá, má problémy a môže zaniknúť. Zdá sa to byť logické a spravodlivé. Ale iba v štátoch s normálne fungujúcou trhovou, zdravou ekonomikou (čo žiaľ, nie je prípad Slovenska). Čím je človek schopnejší, čím viac vie, dokáže, tým viac zarába. Vedomosti, zručnosti, schopnosti nadobúdajú ľudia vzdelávaním, prevažne v školách. Preto si ľudia vyberajú školy, ktoré ich viac naučia, teda kvalitné školy. Kariéra, životný úspech človeka závisia najmä od toho aké vzdelanie človek dosiahol a na akej škole (ktorá garantuje, že jej absolvent naozaj ovláda to, čo je programom školy). Diplom o absolvovaní školy (aj univerzity), pokiaľ nie je krytý príslušnými vedomosťami a zručnosťami) nie je zárukou úspechu v zamestnaní. Diplom právnika z Harvardskej univerzity, prírodovedca z univerzity v Cambridgi, či inžiniera z Massachusetts Institute of Technology je zárukou, že tento právnik, prírodovedec, inžinier je dobre pripravený vykonávať svoje povolanie. Na Slovensku to ale celkom neplatí. Ceníme si síce vzdelanie, o čom svedčí, že viac ako 50% absolventov stredných škôl sa hlási na vysoké školy, ale ceníme si viac výsledok vzdelávania – diplom, titul, ale nie to,

či za tým diplomom, titulom sú aj príslušné schopnosti, vedomosti, zručnosti a postoje. Dovolím si uviesť nadsadený, hypotetický príklad: Na námestí istého mesta si rozloží stôl vedúci predstaviteľ univerzity. Za určený obnos peňazí vystaví „z ruky do ruky“ diplom o absolvovaní vysokej školy. Táto správa sa rýchle rozšíri a v nasledujúce dni budú jazdiť do mesta mimoriadne vlaky a autobusy plné titulochtivých ľudí, ktorí v dlhých radoch vyčkávajú, kým si kúpia doklad o vzdelaní a príslušný titul. Tento doklad a titul im v rozpore so zdravým rozumom uznajú mnohí zamestnávateľia (najmä v štátnych službách). Vysokoškolské vzdelanie sa stalo módou a požaduje sa aj tam, kde vôbec nie je potrebné. Kde je dopyt, tam je aj ponuka. Na Slovensku vznikajú vysoké školy ako huby po daždi. Všade, kde stojí rýchlik alebo diaľkový autobus je aspoň jedna vysoká škola alebo aspoň detašované pracoviská vysokých škôl, ktoré poskytujú vzdelávanie aj v takých študijných odboroch, o ktorých je jasné, že ich absolventov nikto nepotrebuje. Mnohé z týchto vysokých škôl nemajú azda ani úroveň niekdajších gymnázií či priemysloviek, ale akosi to nikomu nevadí. Dokonca aj na napísanie bakalárskych a diplomových prác za poplatok existuje množstvo ponúk. Ak by mal v SR uchádzač o vysokoškolské vzdelanie dve možnosti: prihlásiť sa na vysokú školu, o ktorej je známe, že sa dá absolvovať bez väčšej námahy, ale veľa sa tam nenaučí, alebo sa prihlásiť na vysokú školu, na ktorej je štúdium veľmi náročné, ale študent sa veľa naučí, na ktorú vysokú školu sa prihlási väčšina uchádzačov o štúdium? Diplomy sú predsa rovnocenné a o kariére nerozhodujú ani tak odborné spôsobilosti, ale viac známosti, členstvo vo vládnucej strane, korupcia, podlízavosť, bezpodmienečná poslušnosť, donášačstvo a pod. Akreditačná komisia môže vymýšľať a sprísňovať kritériá, ale akékoľvek kritériá sa dajú obísť alebo splniť iba formálne. Ja sám som bol svedkom úspešných obhajob niektorých dizertačných prác, habilitačných a inauguračných pokračovaní, ktoré ani zďaleka nespĺňali požadované akademické požiadavky. Výsledkom vzdelávania na takýchto vysokých školách je fakt, že viac ako polovica absolventov našich vysokých škôl pracuje na miestach, kde vysokoškolské vzdelanie vôbec nie je potrebné alebo kde nie je potrebný vyštudovaný študijný odbor a mnohí, ktorí majú seriózny zájem o hodnotné vzdelanie, odchádzajú študovať do zahraničia. Finančné náklady na vysoké školy sú najvyššie zo všetkých druhov škôl. Je správne bezplatné vysokoškolské vzdelávanie v študijných odboroch, absolventov ktorých nikto nepotrebuje a kde si študent neosvojuje v podstate žiadne schopnosti (snáď okrem rozvoja pamäte) a kde sa dozvie množstvo nepotrebných a neužitočných informácií, ktoré aj tak v krátkom čase zabudne?

V súvislosti s poklesom počtu školopovinných žiakov a financovaním škôl „na hlavu žiaka“ mnohé školy, len aby prežili a neboli zrušené, prijímajú aj veľmi slabých žiakov a slabých žiakov nenechajú prepadnúť. Žiaci to vedia, výsledkom čoho je prudký pokles študijnej morálky i disciplíny žiakov. Takto došlo v SR k devalvácii vzdelávania. Ideálny absolvent školy – kvalitne vzdelaný, čestný, skromný, usilovný – nemá v súčasnej spoločnosti veľkú šancu

dosiahnuť úspech (ktorým mnohí spoluobčania rozumejú zbohatnúť). Žiaľ jeho opak, t. j. slabo vzdelaný, ale vysoko asertívny (bezohľadný) absolvent, ktorý nemá morálne zábrany podplácať, klamať, kraďnúť, má podstatne väčšiu šancu dosiahnuť úspech – zbohatnúť. Ak bude potrebovať na zvýšenie svojho imidžu nejaký akademický titul, bez väčších problémov si príslušný doklad o vzdelaní zadováži (kúpi). Pre ľudí, ktorí sa zaoberajú problematikou vzdelávania, neuspokojivé výsledky, ktoré dosiahli slovenskí žiaci vo výskumoch PISA, TIMSS, PIRLS a pod. neboli prekvapením. Obávam sa, že bez radikálnej nápravy vzdelávacieho systému v SR sa výsledky slovenských žiakov v ďalších meraniach ich výkonnosti zhoršia. Keby existovali merania výkonov žiakov na konci stredoškolského vzdelávania a merania výkonov študentov vysokých škôl, porovnanie so štátmi EÚ a OECD by bolo ešte podstatne horšie, ako je to v prípade 9 a 15-ročných žiakov.

Riadenie školstva

Podľa zakladateľa teórie TQM – komplexného manažérstva kvality W. E. Deminga, ak nejaký systém nefunguje tak, ako by mal, najmenej 90 % problémov spočíva v riadení tohto systému (v posledných dňoch svojho života Deming toto číslo zvýšil na 95 %). O tom, že **vzdelávací systém na Slovensku nefunguje tak, ako by mal a mohol**, nepochybuje asi nikto. Od nežnej revolúcie v roku 1989 sa vymenilo 18 ministrov školstva, rovnako sa vymieňali štátni tajomníci, generálni riaditelia rôznych sekcií ministerstva školstva, riaditelia kľúčových odborných organizácií v školstve (ŠPÚ, ŠIOV, ÚIPŠ, MPC), vedúci rôznych školských úradov. Iba nepatrný počet z nich poznala pedagogická verejnosť ako fundovaných odborníkov v pedagogických vedách alebo uznávaných praktikov, ktorí dosiahli významné výsledky (napr. v riadení školy, vo výchove a vzdelávaní žiakov). Každá politická strana tvrdí, že má vo svojich radoch odborníkov a že na vedúcich miestach v riadení štátu, regiónu, rôznych úradov a inštitúcií atď. sú odborníci. V tejto súvislosti treba ozrejmiť pojem odborník. Učiteľ, ktorý má príslušné vysokoškolské vzdelanie, je v porovnaní s inými povolaniami v oblasti vzdelávania odborník. Ale za odborníka ho už vôbec nemusia považovať kolegovia na škole, učitelia v rámci okresu, regiónu atď. Za odborníka, ktorý má robiť fundované rozhodnutia v oblasti vzdelávania, by sa mal považovať príslušnou komunitou uznávaný, vynikajúci pracovník – autorita, kapacita, špička, eso. Obávam sa, že v riadení slovenského školstva nikdy nebolo a ani nie je príliš veľké množstvo takýchto odborníkov.

Slovenské školstvo nemá žiadnu strednodobú a dlhodobú koncepciu. Ak sa aj nejaká vytvorí (napr. projekty Konštantín, Milénium), ďalšia vláda ju znehuje a snaží sa vytvoriť nejakú novú koncepciu. Nie je vytvorený žiadny zmysluplný a efektívny kariérový systém umožňujúci, aby sa učiteľ na základe svojich schopností, skúseností a výsledkov práce postupne posúval po kariérovom rebríku vyššie – od riaditeľa školy, vedúceho odboru na

regionálnom školskom úrade až na najvyššie miesta ministerstve školstva, bez ohľadu na vládnucu politickú garnitúru (v metodologickej oblasti by dobrý učiteľ mal mať šancu postúpiť na metodické centrum, ŠPÚ, ŠIOV a pod.). V školstve sa neuskutočňuje odborná, profesionálna riadiaca a personálna politika. Zmena politického vedenia štátu sa odzrkadľuje na zmene obsadenia väčšiny vedúcich funkcií. **Amatérske riadenie školstva výrazne prispieva k súčasnému neuspokojivému stavu.** V množstve náhodných rozhovorov sa drvivá väčšina pedagogických pracovníkov prezentovala negatívne názory na súčasné školstvo a navyše tvrdili, že školstvo pred rokom 1989 fungovalo lepšie.

Pozoruhodný názor, v mnohom vystihujúci aj pomery v slovenskom školstve vyslovil s určitou nadsádzkou český učiteľ Martin Blümel:

„Ministerstvo školství je instituce ze své logiky politická. V čem je ale problém. Jako u každého ministerstva stojí v jeho čele ministr. Ministr je člověk, který své agendě zpravidla vůbec nerozumí, ale byl včas na správném místě. Ministr to má také složité. Pokud nechá svůj rezort „běžet“, bude napadán opozicí, že nic nedělá, kmotři ostrouhají, neb nejsou zakázky, a tak rychle doministruje. Druhá varianta je rychle vykázat činnost a tím obhájit jednak existenci svého úřadu a jednak navýšení rozpočtu.

Všechny státní instituce neustále vykazují činnost, a tak chrlí legislativní zmetky, které jsou následně upravovány jinými zmetky a tak pořád dokola. Je fuk, jestli mluvíme o Parlamentu, Senátu nebo o nějakém úřadu. Ve státních institucích jsou zhusta zaměstnáni lidé, kteří by se jinde neuživili. A kvalita jejich výtvorů tomu odpovídá.

Na to, že životnost zákona či vyhlášky je zpravidla otázkou roku, dvou, jsme si již zvykli. Nicméně katastrofální je tento přístup ve školství, které se pohybuje ve tří-, čtyř-, šesti-, osmi- a devítiletých cyklech. Než průměrný člověk absolvuje jenom základní školu, zažije (v ideálním případě) tři ministry školství, kteří mají často velmi rozdílné koncepce.

Školství je zkrátka běh na dlouhou trať. Je třeba jasně stanovit priority a počkat, jestli se změny osvědčí, což ale logicky přesahuje životnost jednoho či dvou ministrů. A jsme u kamene úrazu, protože každý musí dělat „něco“, aby to jako bylo vidět. A tak banda úředníků a teoretiků, co byli ve škole naposledy jako žáci a nikdy neučili, realizuje své vlhké sny formou vyhlášek a nařízení, která kromě toho, že systematicky ničí kdysi vyhlášený a funkční školský systém, nejsou k ničemu.“ (<http://brandsteter.blog.sme.sk/c/380973/zrusme-ministerstvo-skolstva.html>)

Ak sa nepodarí dostať správnych ľudí na správne miesta, nepodarí sa plnohodnotne realizovať žiadnu reformu školstva SR ani zabezpečiť prosperitu SR.

Výber, príprava a ďalšie vzdelávanie učiteľov

Zásadnou požiadavkou pre skvalitnenie vyučovacieho procesu je kvalitný učiteľ. Za učiteľov by mali prijímať najtalentovanejších jedincov, čo

bez zvýšenia spoločenskej prestíže učiteľského povolania a bez zvýšenia finančného ocenenia nie je možné. Žiaľ pregraduálne i ďalšie vzdelávanie učiteľov je poznačené mnohými nedostatkami, je nekvalitné. Väčšina riaditeľov základných a stredných škôl, ich zástupcov a učiteľov týchto škôl už dlhodobo konštatuje, že absolventi učiteľských fakúlt sú relatívne dobre pripravení v oblasti odbornej spôsobilosti (ovládajú učivo predmetov svojej aprobácie), ale majú problémy s pedagogickou spôsobilosťou (ako vyučovať, ako riešiť problémy žiakov, ako udržať disciplínu žiakov v triede, ako komunikovať so žiakmi a ich rodičmi a pod.). To znamená, že ciele, rozsah, obsah a metódy vyučovania predmetov zabezpečujúcich pedagogickú spôsobilosť budúcich učiteľov (pedagogika, psychológia, predmetové didaktiky, pedagogická prax...) sú poznačené určitými nedostatkami.

Vzdelávanie budúcich učiteľov na vysokých školách v SR vychádza často iba z tradície, intuície a, žiaľ, často sa presadzuje právo silnejšieho – toho, kto dokáže presadiť úzke požiadavky svojho vedného odboru, čo bývajú učitelia aprobačných predmetov – fyziky, matematiky, jazykov, zemepisu, dejepisu atď. **Väčšinu štúdia študenti strávia osvojovaním si síce potrebných, ale rozsahom neprimeraných informácií o obsahu učiva svojich aprobačných predmetov. V rozsahovo podstatne menšej pedagogicko-psychologickej príprave sa učia viac o vyučovaní, výchove, vzdelávaní, než o tom, ako reálne vyučovať, vychovávať, vzdelávať. Mnohí „učitelia učiteľov“ nemajú žiadnu pedagogickú prax v školách, pre ktoré pripravujú budúcich učiteľov.** Prevláda málo efektívne tradičné informatívno-receptívne vyučovanie, hoci práve učiteľské fakulty a vyučovanie pedagogických disciplín by mali byť ukážkou moderného vyučovania. **Pedagogická prax študentov je v katastrofálnom stave,** aj keď skúsenosti z prípravy učiteľov v štátoch, ktoré dosahujú pravidelne najlepšie výsledky v medzinárodných meraniach výkonov žiakov (Japonsko, Singapur, Kórea), ukazujú, že práve kvalitná pedagogická prax je pre pedagogickú spôsobilosť učiteľov kľúčová.

Je známe, že **učiteľ, ktorý sa nevzdeláva, nezdokonaľuje, nemôže zostať učiteľom.** Problémy sú však aj s ďalším vzdelávaním učiteľov, ktoré sa „zvrhlo“ na naháňanie kreditov a získanie 1. a 2. atestácie bez ohľadu na to, či príslušné vzdelávacie podujatie prináša nejaký úžitok pre skvalitnenie výchovnej a vzdelávacej činnosti učiteľa alebo pre skvalitnenie práce školy, v ktorej učiteľ pôsobí. Vzdelávacie podujatia organizuje a príslušné kredity poskytuje množstvo rôznych (niekedy aj pochybných) firiem a organizácií, ktorých kvalitu činnosti nikto nepreveruje a ktorých cieľom býva získavanie poplatkov za poskytovanie štúdia. Mnohí účastníci takýchto podujatí nie sú spokojní s ich úrovňou, ale podstatné je, že získali kredity. Nezanedbateľný počet učiteľov chce získať kredity, pokiaľ možno bez práce. Kde je dopyt, je aj ponuka a na vzdelávacom trhu sa nájdu aj firmy, ktoré sú ochotné tento dopyt pokryť. Rozhodujúca motivácia pri ďalšom vzdelávaní učiteľov je získavanie kreditov, s čím je spojené zvyšovanie platu. Vyšší plat by však mal získať ten

učiteľ, ktorý po dosiahnutí príslušného počtu kreditov či atestácie lepšie, kvalitnejšie vyučuje alebo vykonáva nejakú kvalifikovanú prácu navyše (napr. realizuje akčný výskum, zisťuje kvalitu práce školy a pod.). Zisťuje niekto, či učitelia s 2. atestáciou vyučujú kvalitnejšie ako pred jej získaním alebo ako učitelia s 1. atestáciou, alebo aj bez atestácie? Nie je súčasný spôsob ďalšieho vzdelávania učiteľov pomýlený, neefektívny? V rokoch 1991 a 1998 som analyzoval činnosti bývalých KPÚ a OPS. Učitelia ZŠ a SŠ najviac oceňovali hospitácie na otvorených hodinách v rámci školy, okresu, kraja a následnú analýzu týchto otvorených hodín, ako aj metodické dni venované konkrétnym problémom výučby určitého predmetu. Dnes MPC tieto činnosti vôbec nerobia.

Pedagogický výskum

Existuje viacero metód, ktorými ľudstvo poznáva „pravdu“, napríklad metóda autority, metóda tradície, metóda zdravého rozumu a pod. Ale iba jedna metóda poznania je objektívna, systematická, kontrolovaná, verejne overiteľná – je to **metóda vedy**. Ľudstvo za svoj pokrok vďačí najmä vede (aj napriek tomu, že viaceré vedecké objavy najmä politici zneužili proti ľudstvu). **Veda sa, žiaľ, akoby zo slovenského školstva vytratila**. Ústav experimentálnej pedagogiky SAV bol v „porevolučnej eufórii“ zrušený. Výskumný ústav pedagogický bol pretransformovaný na Štátny pedagogický ústav, ktorý je skôr akousi odbornou-úradníckou inštitúciou, rovnako ako Štátny inštitút pre odborné vzdelávanie a ďalšie inštitúcie. **Experimentálny výskum v školstve prakticky neexistuje**. Vo sfére materských, základných a stredných škôl (MŠ SR, ŠPÚ, ŠIOV, ŠŠI, MPC, školské úrady) neexistuje veľa miest, na obsadenie ktorých by sa vyžadovala vedecká hodnota a výsledky vedeckej práce. Keď si nejaký úradník, komisia alebo poradca ministra školstva zmyslí, že v školstve treba robiť niektoré veci inak (alebo si to prečíta v zahraničnom časopise), a presvedčí o tom ministra školstva (niektorí naši ministri školstva, ktorých bolo za 20 rokov už takmer 20, neovládali poriadne ani základnú pedagogickú terminológiu a o školstve mali len hmlisté predstavy, takže presvedčiť ich nebol problém), tak všetky školy na Slovensku začnú prakticky zo dňa na deň robiť niektoré veci úplne inak, a to bez prípravy, experimentálneho overenia, posúdenia vhodnosti (pretože to, čo sa osvedčilo napríklad vo Fínsku, sa nemusí osvedčiť na Slovensku). Výsledkom býva pokles kvality práce školy, znechutenie učiteľov a ďalšie zníženie dôvery v školský manažment. Už niekoľko rokov sa mohli experimentálne overovať prostredníctvom validného a reliabilného pedagogického výskumu, napríklad rozvíjanie kľúčových kompetencií žiakov, tvorba štandardov, tvorba školských vzdelávacích programov, zisťovanie kvality práce školy, e-learning atď. Mohli sme sa takto vyhnúť mnohým problémom pri realizácii školskej reformy.

Kvalita vzdelávania

Na rozdiel od mnohých hospodársky vyspelých štátov sveta nemá Slovensko

vypracovaný všeobecne akceptovaný model zisťovania kvality základných a stredných škôl ani systém manažérstva kvality týchto škôl (ani kvality vyučovacieho procesu). Za indikátory kvality sa považujú výsledky slovenských škôl v rámci medzinárodných meraní PISA, TIMSS, PIRLS a pod., ako aj celoslovenské testovanie žiakov 5. a 9. ročníkov základných škôl MONITOR. Nie som si istý objektivitou a spoľahlivosťou zistených výsledkov. Mám osobné skúsenosti so zisťovaním kvality výsledkov štúdia. Niekoľko rokov som realizoval meranie úrovne vedomostí a zručností žiakov stredných priemyselných škôl z učiva strojárskych predmetov prostredníctvom didaktických testov. Ak dozor pri riešení didaktických testov vykonávali učitelia príslušnej školy a nie učitelia z cudzích škôl, výsledky boli skreslené smerom nahor (do akej miery, to záviselo od toho, v akom rozsahu dozorujúci učitelia z vlastnej školy dovolili žiakom odpisovať alebo im dokonca aj sami pomáhali – veď išlo o dobré meno školy). Navyše kvalitu práce základnej školy nemožno posudzovať iba podľa výsledkov žiakov 9. a 5. ročníka zo slovenského jazyka a matematiky. Veď na škole sa vyučujú aj iné predmety a existujú aj iné ročníky, nielen deviaty. **Kľúčové indikátory kvality školy sú: spokojnosť žiakov a ich rodičov s výchovou a vzdelávaním; spokojnosť učiteľov a ostatných zamestnancov s ich pôsobením na škole. Spokojnosť zamestnávateľov absolventov školy a škôl vyššieho typu, na ktoré odchádzajú absolventi školy študovať, nezisťuje nikto.**

Eurofondy

Veľký potenciál pomôcť finančne veľmi podvyživenému slovenskému školstvu má čerpanie eurofondov. Moje **skúsenosti** (rovnako skúsenosti mojich známych) **s riešením projektov financovaných z eurofondov sú veľmi negatívne.** Projekty bývajú často finančne, časovo aj personálne predimenzované, byrokracia (najmä vyplňovanie rôznych výkazov) je neuveriteľne práca a často aj zbytočná, manažovanie projektov mimoriadne slabé, prínos mnohých projektov pre školstvo je otázný. Nepoznám jediného riaditeľa školy, ktorý by získal financie na riešenie europrojektu bez protekcie či prístúpenia na spoluprácu s rôznymi pochybnými súkromnými firmami, ktoré mu za podiel 15 % – 30 % (z objemu financií na riešenie projektu) garantovali jeho prijatie. Poznám však prípady, keď návrh projektu bol veľmi dobrý, pre školstvo mimoriadne užitočný, ale nemal žiadnu protekciu, a preto nebol prijatý. Existujú aj projekty bez výberového konania, tzv. priamo zadané projekty, a to najmä štátnym inštitúciám ako napríklad ŠPÚ, ŠIOV, MPC, NÚCEM. Vychádza sa asi z princípu, že „kto má úrad, má aj rozum“ (potrebné vedomosti, zručnosti, schopnosti). Nezdá sa mi, žeby tento princíp bol v uvedených inštitúciách nejako zvlášť rešpektovaný. Nebol by problém nájsť tímy, ktoré by dokázali takéto projekty vyriešiť podstatne lacnejšie, rýchlejšie aj kvalitnejšie. Existuje vôbec niekto, kto by skúmal efektívnosť už vyriešených projektov a zhodnotil ich reálny prínos? Nejde pri eurofondoch o prístup typu „z cudzieho

krv netečie“ a „jánošíkovské meranie od buka do buka“?

Učivo základných a stredných škôl

Výsledky medzinárodných meraní vyučovacieho procesu na stredných a základných školách ukázali, že slovenskí žiaci relatívne dobre obstáli v oblasti zapamätania vedomostí, ale podstatne horšie vedia tieto vedomosti aplikovať, uplatňovať medzipredmetové vzťahy a komplexný prístup k riešeniu problémov. To znamená, že žiaci si osvojujú učivo iba povrchno: na nižších úrovniach učenia – na úrovni zapamätania, prípadne porozumenia, ale nie na dostatočnej úrovni v oblasti aplikácie, analýzy, hodnotenia a tvorivosti. Je to spôsobené najmä **predimenzovanosťou učiva**, s ktorou sa slovenské školstvo nevie vysporiadať už desiatky rokov. V súvislosti s prudkým vedeckotechnickým rozvojom došlo a dochádza k explózií informácií, a to až v takom rozsahu, že aj encyklopédie starnú rýchlejšie ako človek. Autori učebných osnov a učebníc často v snahe udržať, ako aj zvýšiť vedeckú úroveň učiva vložili do týchto dokumentov čo najviac informácií, „len aby im nič neušlo“. Došlo k predimenzovaniu učiva. Učivo väčšiny vyučovacích predmetov sa rozrástlo natoľko, že v čase určenom na vyučovanie sa nedá efektívne žiakmi osvojiť, upevniť, prehĺbiť, systematizovať. Predimenzovanosť učiva vzniká aj tak, že na vyučovanie niektorých predmetov sa znižuje časová dotácia, pričom obsah učiva zostáva v podstate nezmenený. **Predimenzovanosť učiva považujem za jednu z hlavných príčin nízkej kvality vyučovacieho procesu.** Prečo? Učiteľ vyvedený z miery množstvom učiva a viazaný učebnými osnovami – záväznou normou, ktorá mu určuje, čo a kedy má preberať bez ohľadu na to, či určený čas a množstvo učiva zodpovedajú rozdielnym schopnostiam žiakov a pracovnému tempu žiakov – podáva predpísané poznatky žiakom v konečnej, hotovej podobe. Najčastejšie v podobe monológu – výkladu, vysvetľovania, lebo tak je to najrýchlejšie. Čo však robia žiaci? Dávajú pozor, počúvajú, píšú, čo im diktuje učiteľ, odpisujú, odkresľujú z tabule či učebnice, opakujú po učiteľovi, napodobňujú ho, riešia podobné úlohy, ako riešil on, a nakoniec sa učivo musia naučiť doma, často iba na úrovni zapamätania, mechanického reprodukovania predpísaných vedomostí. Aby sa učiteľ presvedčil, či a ako si žiaci učivo osvojili, individuálne ich skúša. Takto došlo k deformácii vyučovacieho procesu často iba na individuálne skúšanie žiakov z už prebratého učiva a následný výklad nového učiva učiteľom. Vedomosti a zručnosti žiakov sú často verbálne, formálne, nepevné a nesystematické. Takéto vyučovanie iba veľmi málo prispieva k rozvoju osobností žiakov a k formovaniu ich postojov. Ide o tzv. **tradičné** alebo **informatívno-receptívne vyučovanie**. Tradičné vyučovanie bolo efektívne v 19. storočí a snáď aj v prvých desaťročiach 20. storočia, ale už nevyhovuje požiadavkám súčasnosti a vôbec nie požiadavkám budúcnosti. Jeho hlavným znakom je **transmisívnosť – odovzdávanie učiva (informácií, poznatkov) od toho, kto vie (učiteľ), tomu, kto nevie (žiaci), v hotovej, ucelenej, konečnej podobe.** Učiteľ je aktívny, on vysvetľuje, usmerňuje atď.

a žiak je pasívny – počúva, pozoruje učiteľa, odpisuje z tabule, napodobňuje učiteľa, v podstate všetko robí na jeho príkaz. Pretože v škole sa často iba dozvie, čo sa má doma naučiť, aj veľkú časť svojho voľného času venuje učeniu, a to často iba mechanickému naučeniu sa predpísaného množstva faktov, pojmov, teórií a pod. Škola je pasívnou a reproduktívnou. Dochádza k deformácii výučby na proces odovzdávania poznatkov učiteľom, ich pasívneho prijímania žiakmi a na následný proces skúšania, ako dokážu žiaci tieto poznatky memorovať (niekedy aj aplikovať). **Prevažuje pamäťové učenie** a mechanické reprodukovanie osvojených vedomostí, čo vedie k jednostrannému preťažovaniu žiakov veľkými, niekedy aj neprímeranými požiadavkami na pamäťové výkony, pri súčasnom umŕtvení ostatných aktivít ich osobnosti, k potláčaniu rozvoja ich osobností. „Faktografické poznanie je nielen netrvalé, v súčasných podmienkach nielen neužitočné, ale aj škodlivé. Zaťažuje pamäť žiakov nesúvislými znalosťami, číslami, faktami. Zbavuje rozum pružnosti, predstavivosti, schopnosti obsiahnuť predmet ako celok, no súčasne dáva klamlivý pocit prevahy, vševedomosti, erudovanosti" (Volkov, 1986, s. 329). Ak sa žiakom odovzdávajú poznatky v hotovej podobe a žiaci ich pasívne prijímajú, vedie to k prílišnému rešpektu, k slepej viere v hotové poznatky, ktoré im sprostredkuje nadriadený, k dogmatizmu. V praxi sú absolventi škôl potom nesamostatní pri riešení pracovných problémov, s každou maličkosťou sa obracajú na nadriadeného, lebo on symbolizuje učiteľa, učebnicu, absolútnu pravdu, hotový, naservírovaný poznatok. Svojmu mysleniu neveria. Veria iba tomu, čo majú naučené. Prečo? Lebo škola ich nenaučila pri tradičnom vyučovaní veriť si a uplatňovať vlastné myslenie. Nenaučila ich uplatňovať vlastné nápady, overovať si ich a nebáť sa nových myšlienok, aj keď sú v rozpore s uznávanými pravdami. Potláča sa nápaditosť, tvorivosť, myšlienková odvaha, odvaha pri uplatňovaní vlastného pohľadu na svet. Vyžaduje sa reprodukcia myšlienok a pohľadov na svet uznávaných osobností. Vedie to k plytkému reprodukovaniu cudzích myšlienok, k tzv. papagájovčine, ktorá ochudobňuje nielen žiakov, ale aj vedu, život, spoločnosť. Je zrejmé, že takéto vyučovanie nerozvíja osobnosti žiakov, najmä ich kritické a tvorivé myslenie.

Globalizácia prináša viacero nových požiadaviek na vzdelávanie, zvyšuje množstvo, rozsah učiva, ktoré je už aj tak predimenzované. Objavujú sa požiadavky na nové vyučovacie predmety (napr. masmediálna výchova, sexuálna výchova, finančná výchova a pod.) Ako sa s tým vyrovnáť? Je niekoľko možností riešenia v stanovenom čase:

1. Preferovať šírku učiva, množstvo vedomostí na úkor hĺbky učiva (porozumenia učivu, jeho aplikácie atď.).
2. Ísť do hĺbky učiva, ale to je možné iba na úkor šírky učiva.

Obe možnosti, šírku aj hĺbku vzdelávania, nie je možné v stanovenom čase realizovať. Je možné realizovať buď jedno (šírka vzdelávania), alebo druhé (hĺbka vzdelávania), ale nie oboje.

3. Predĺženie času štúdia. (Najmä z ekonomických dôvodov to nie je zatiaľ reálne.)

V dobe explózie informácií je akákoľvek snaha o úplnosť vzdelania beznádejná. Explózia informácií spôsobuje, že už v súčasných podmienkach si nemožno poznamky o svete osvojiť ani v základoch. Navyše tieto poznatky sa rýchlo menia, zastarávajú, nehovoriac o tom, že izolované, neupevnené vedomosti sa veľmi rýchlo zabúdajú. Mechanické priradovanie nových poznatkov do aj tak už predimenzovaného učiva ani predlžovanie štúdia nemôžu vyriešiť **rozpor medzi konečnosťou výsledkov vyučovania (množstvom vedomostí, zručností a návykov, ktoré si žiaci môžu osvojiť v priebehu školskej dochádzky) a prakticky nekonečným množstvom požiadaviek, ktoré vznikajú v praxi, v každodennej práci absolventov škôl.** V ďalšej perspektíve niet iného východiska, ako školu definitívne oslobodiť od úsilia po úplnosti poznania jednotlivých vied, po maxime odovzdávaných informácií. Hlavným cieľom školy nemôže byť naďalej iba osvojovanie poznatkov. Cieľom má byť najmä rozvoj osobností žiakov, rozvoj kompetencií (profesijných i kľúčových) a hodnotového systému žiakov.

Aké opatrenia treba urobiť, aby obsah učiva fyziky, chémie, dejepisu atď. neboli opäť predimenzované? Reformu obsahu vzdelávania neodporúčam zveriť iba učiteľom – predmetárom. Z vlastnej skúsenosti viem, že aj tí najlepší z nich budú bojovať v dobrom úmysle o čo najvyššiu časovú dotáciu pre ich vyučovací predmet a následne v zápale profesionálnej hrdosti (či skôr profesionálnej slepoty) učivo predimenzujú. Tak to bolo pri všetkých doterajších reformách školstva. Ak by sme dali vyriešiť didaktický test z gymnaziálneho učiva matematiky, fyziky či chémie úspešným ľuďom v oblasti spoločenských vied alebo didaktický test z literatúry či dejepisu vynikajúcim inžinierom alebo prírodovedcom, boli by sme prekvapení slabými (možno katastrofálnymi) výsledkami. Mnohí si iba matne spomíname na obsah mnohých vyučovacích predmetov, ktoré sme sa učili na základnej a strednej škole. Vymenovať napríklad prítoky rieky Amazonka zľava, povedať, v ktorom roku bol upálený Ján Hus, povedať názov románu Jozefa Ignáca Bajzu či napísať vzorec pre 1. termodynamickú vetu, nie je podstatné pre úspešnú kariéru vo väčšine povolání.

Obsah učiva by mali tvoriť najmä tie poznatky a skúsenosti z činností, ktoré nepodliehajú rýchlym zmenám, ktoré odhaľujú najdôležitejšie – podstatné znaky učiva a ktoré sa vyskytujú vo viacerých vyučovacích predmetoch. Ide najmä o zovšeobecnené pojmy (napr. energia, účinnosť, mier, spravodlivosť a pod.), vzťahy, princípy, zákony, teórie a všeobecné spôsoby činnosti – metódy práce. Tieto principiálne – najdôležitejšie prvky učiva sa majú vyučovať obšírnejšie a hlbšie, ako je to v súčasnosti, a to na úkor množstva rozličných druhoradých údajov, ekonomických ukazovateľov, empirických vzťahov atď. Žiaci sa nemajú učiť naspamäť jednotlivé fakty, ale majú vnikať do celej siete súvislostí, majú poznávať, aké sú vzťahy medzi vecami a javmi. Znamená to, že je potrebné **vyučovať menej učiva, ale do väčšej hĺbky a s väčším dôrazom na širšie súvislosti.** Žiakov mozog by nemal byť skladosť najrozmanitejších,

izolovaných vedomostí, ale má obsiahnuť to, čo možno nazvať „filozofiou predmetu (odboru)“. Takto možno dosiahnuť, že žiak bude vyzbrojený takými univerzálnymi prvkami (metódy riešenia problémov, všeobecné princípy, zákony, teórie a zovšeobecnené pojmy), ktoré mu umožnia osvojovať si stále nové poznatky. Je potrebné vyčleniť v každom vyučovacom predmete tzv. **základné učivo. Základné učivo vytvárajú tie prvky učiva (vedomosti, intelektuálne i praktické zručnosti, návyky, postoje, schopnosti), ktoré podmieňujú osvojenie si ďalšieho učiva a ktoré si musí povinne osvojiť aspoň na minimálne požadovanej úrovni každý žiak.** Zdôrazňujem, že základné učivo si musí každý žiak osvojiť, nestačí ho teda v škole iba prebrať. Základné učivo predstavuje hranicu „vedenia a nevedenia“, t. j. každý žiak si ho musí osvojiť do takej miery, aby bol hodnotený minimálne známku 4 (dostatočný). V tejto súvislosti si dovoľím uviesť niekoľko poznámok k „hranici vedenia a nevedenia“. V živote sa stretávame aj s tým, že na úradoch, v obchodoch sú k nám nevlídni, že opravár nám opraví vodovodný kohútik tak, že naďalej z neho kvapká voda, v reštauráciách sú špinavé obrusy i poháre, v obchodoch nám predajú nekvalitný a zle zabalený tovar, auto nám opraví tak, že o chvíľu je opäť nepojazdné, maľovka po maľovaní opadáva a pod. Stretávame sa teda s neporiadnosťou (šlendriánstvom), zlou kvalitou práce, nízkou profesionalitou. Nazdávam sa, že tento výcvik v nedokonalosti dostávame už v škole, nízkymi nárokmi na žiakov (veď známku 4 možno získať často takmer zadarmo), že nie je jasne stanovená hranica „vedenia a nevedenia“, t. j. minimálne akceptovateľná kompetencia, že školy v SR negarantujú aspoň minimálnu kvalitu absolventa. Dôsledkom toho je, že naše školy opúšťajú aj veľmi slabo pripravení a niekedy dokonca aj funkčne negramotní absolventi. **Je potrebné učiť menej učiva, ale viac do hĺbky, venovať určitému (základnému) učivu primerané množstvo času tak, aby ho mohli žiaci naozaj pochopiť a dokázali aj aplikovať, analyzovať, syntetizovať, zhodnotiť.**

V procesualnej stránke výučby (odpoveď na otázku **ako vyučovať?**) je zásadne potrebné dosiahnuť, aby vedomosti a zručnosti žiakov boli výsledkom ich vlastného premýšľania, ich aktívnej činnosti riadenej učiteľom, čo vyplýva aj z nasledujúcich výrokov: *„Najcennejšie sú tie poznatky, ktoré získa žiak vlastnou prácou a vlastným úsilím. „Najlepší spôsob, ako sa učiť, je niečo robiť, najhorší spôsob, ako učiť iných, je rozprávať.“ „Povedz mi to, a ja zabudnem; ukáž mi to, a ja si to zapamätám; nechaj ma to urobiť, a ja to pochopím“* (staré čínske príslovie). Všetky moderné koncepcie vyučovacieho procesu sa zhodujú v tom, že **žiak má byť vo vyučovacom procese motivovaný a aktívny**, že je nevyhnutné odstrániť pasivitu žiakov, typickú pre tradičné vyučovanie. Ak sa neodstráni predimenzovanosť obsahu učiva, túto zásadnú požiadavku nebude možné realizovať.

Zarážujúce je, že za už uvedené (ale aj ďalšie) nedostatky slovenského školstva nie je nikto zodpovedný, nenašiel sa konkrétny vinník (vinníci). Ani

jediný minister školstva či iný vrcholový manažér si nepriznal svoj podiel na alarmujúcom stave školstva. Vina sa pripisuje predchádzajúcim vládam, opozícii, kríze a rôznym objektívnym faktorom. Očakávam, kedy sa vina pripíše mimozemšťanom.

Čo by sme mali robiť, aby sme dostali naše školstvo z tohto marazmu? Odporúčam realizovať aspoň nasledujúce opatrenia.

Odporúčania na zvýšenie kvality vzdelávania v SR

- Je potrebné **realizovať opatrenia odporúčané** Organizáciou pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) v správe hodnotiacej aktuálny stav ekonomiky Slovenska. Je jasné, že bez zásadnej reformy školstva nebude pre Slovensko ľahké udržať krok so vzdelávacími systémami v ostatných európskych krajinách. OECD odporúča Slovensku **zvýšiť platy učiteľov o 50 %**. Správa takisto odporúča odstrániť výhody pre osemročné gymnáziá a posilňovať proces integrácie žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami do štandardného systému; viac prihliadať na potreby znevýhodnených skupín s osobitným zreteľom na predškolskú výchovu rómskych detí a ich integráciu do všeobecného vzdelávacieho systému; podstatne uľahčiť prechod absolventov zo školy do práce, zlepšiť spoluprácu so zamestnávateľmi; vytvoriť právny rámec pre duálny systém učňovského vzdelávania; financovanie škôl prispôbiť miestnym potrebám s poskytnutím väčšej miery autonómie (<http://www.aktuality.sk/clanok/219031/zvyste-ucitelom-platy-o-50-radi-oecd/>; <https://www.minedu.sk/odporucania-oecd-vo-vztahu-k-skolstvu/>).
- Realizovať opatrenia, ktoré sú typické pre štáty s najkvalitnejšími vzdelávacími systémami:
 - **Zvýšiť náročnosť na výber adeptov učiteľstva.** Na štúdium učiteľstva vyberať správnych ľudí – tých, ktorí na to majú najlepšie predpoklady, pretože kvalita vzdelávacieho systému nemôže byť vyššia ako kvalita učiteľov, ktorí v tomto systéme pôsobia;
 - **Študentov učiteľstva vzdelávať (vytréňovať) na kvalitných učiteľov,** pretože jediný spôsob, ako zlepšiť výsledky vzdelávacieho systému, je skvalitniť vyučovací proces.
 - **Zabezpečiť, aby každý žiak mohol profitovať z kvalitnej výučby** – najvyšší výkon môže vzdelávací systém dosiahnuť iba tak, že zvýši štandardy pre každého žiaka a zabezpečí (cielenou a systematickou podporou), aby každý žiak tieto štandardy dosiahol.
 - **Nástupný plat** začínajúcich učiteľov by mal rovnaký alebo vyšší ako priemerný nástupný plat absolventov vysokých škôl.
- **Podmienkou zvýšenia kvality je vedecké riadenie slovenského školstva, ktoré má jasnú dlhodobú, strednodobú aj krátkodobú koncepciu rozvoja** (ktorú budú rešpektovať aj opozičné strany), **permanentnú spätnú väzbu a ktoré realizujú skúsení odborníci.** Treba zásadne zmeniť personálnu

politiku v školstve (a nielen tam), aby rozhodujúcim kritériom pre výkon riadiacich funkcií boli osobnostné predpoklady, vzdelanie, pedagogické a manažérske schopnosti a skúsenosti, nie stranícka príslušnosť, rodinkárstvo, známosti a pod. Pre naštartovanie a realizáciu zmien v školstve je rozhodujúca **silná vodcovská osobnosť na čele školstva**, ktorá má jasnú víziu školstva a dokáže zhromaždiť okolo seba tím schopných spolupracovníkov.

- Pre realizáciu zmien v školstve je nevyhnutné zabezpečiť ich **kontinuálny, nepretržitý vývoj**, ktorý by sa nemal začínať odznovu po každej výmene ministra školstva.
- Pri realizácii zmien v školstve by sa mala dodržiavať zásada, že **čím majú školy a učelia väčšiu voľnosť, tým vyššia je kvalita ich práce**.
- **Zásadným spôsobom zmeniť čerpanie eurofondov v rezorte**. Ich pridelenie by malo byť transparentné, projekty by mali riešiť pre školstvo potrebné problémy a mali by ich posudzovať odborníci, ktorí riešenej problematike naozaj rozumejú. Výsledky riešenia by mali byť konkrétne, pre školstvo užitočné a objektívne posúdené. Radikálnym spôsobom by sa mala zredukovať byrokracia v celom systéme čerpania eurofondov.
- Je potrebné navrhnúť, experimentálne overiť a následne zaviesť do praxe **systém manažérstva kvality jednotlivých druhov a typov škôl, ako aj priamo riadených organizácií ministerstva školstva**.
- **Vedecký prístup a pedagogický výskum by mali mať nezastupiteľné a rozhodujúce miesto v činnosti vo všetkých inštitúciách MŠ SR**. V tomto zmysle treba zásadným spôsobom zreformovať ŠPÚ, ŠIOV, NÚCEM, MPC a ostatné inštitúcie ministerstva školstva. Odborní pracovníci týchto inštitúcií by mali mať v učiteľskej verejnosti prirodzenú autoritu. Žiadne inovácie (najmä v oblasti didaktiky) by sa nemali prijímať bez predchádzajúceho validného a reliabilného experimentálneho overenia.
- Podľa Charty učiteľov by učelia, ktorí vyučujú pedagogické disciplíny na vysokých školách, mali mať skúsenosti s vyučovaním na školách, pre ktoré pripravujú svojich študentov, a tieto skúsenosti by si mali podľa možnosti obnovovať praktickým vyučovaním v niektorej škole. Budúci učiteľ sa na učiteľskej fakulte pripravuje na povolanie učiteľa, a preto by mal **model jeho prípravy (študijné programy učiteľských fakúlt, kurikulum) vychádzať z charakteru a potrieb učiteľskej profesie, a nie z potrieb, logiky a štruktúry vedných odborov, ktoré reprezentujú aprobačné predmety učiteľa ani nie z potrieb pedagogických a psychologických vied**. Učiteľská fakulta by mala slúžiť ako etalón, vzor, výkladná skriňa moderného, kvalitného, efektívneho vzdelávania. Priznanie pedagogickej spôsobilosti adeptom učiteľstva (štátna skúška) by sa malo realizovať tak, aby títo dokázali, že si **osvojili učiteľské kompetencie**, že dosiahli požadovaný štandard, a nie, že dokážu memorovať niektoré informácie z pedagogiky, psychológie a didaktiky. Je známe, že akákoľvek spôsobilosť sa oveľa

efektívnejšie osvojuje jej vykonávaním, nácvikom ako rozprávaním a počúvaním o nej. Každá fakulta pripravujúca budúcich učiteľov by mala mať svoju **fakultnú školu** (podobne ako lekárske fakulty majú svoje fakultné nemocnice), na ktorej by študenti vykonávali pedagogickú prax a vysokoškolskí učitelia by experimentálne overovali nové, efektívne vyučovacie postupy, realizovali pedagogický výskum. **Fakultné školy by mali byť súčasťou učiteľských fakúlt. Ich postavenie a činnosť by mali byť upravené osobitnými legislatívnymi predpismi, mali by na nich učiť najlepší učitelia za zvýhodnených (aj platových) podmienok.** Učiteľské fakulty by zároveň mali **zabezpečovať celoživotné vzdelávanie učiteľov.**

- Je potrebné dosiahnuť zmenu hodnotovej orientácie zamestnávateľov a všetkých občanov SR v oblasti vzdelávania. **Za prioritnú hodnotu by malo byť považované kvalitné vzdelanie predstavujúce schopnosti, postoje, know-how a vedomosti, nie iba diplom (vysvedčenie, certifikát) o dosiahnutí vzdelania.** Takto bude možné dosiahnuť realizáciu princípu konkurencie ako kľúčového stimulu pre skvalitnenie práce škôl a všeobecne celého hospodárstva. Treba rozvinúť profesionálne organizovanú, nenásilnú kampaň v masovokomunikačných prostriedkoch i vyjadreniach osobností o kľúčovej úlohe vzdelania pre budúcnosť SR, prosperitu jej občanov.
- **Odstrániť predimenzovanosť obsahu vzdelávania a následne vo výučbe aplikovať moderné stratégie, ktoré žiakov budú motivovať a aktivizovať** (napr. problémové, projektové, kooperatívne vyučovanie). Orientovať sa na **rozvoj kľúčových kompetencií žiakov.**
- **Zabezpečiť rovnaké vzdelávacie príležitosti a možnosti** pre všetkých členov spoločnosti bez ohľadu na sociálny pôvod, rasu, náboženstvo, materinský jazyk atď., aby prístup k rozličným typom vzdelávania (ale aj prijímanie ľudí do pracovných funkcií) záviseli výlučne od vedomostí, zručností a predpokladov každého uchádzača. Ide o základný princíp demokratickej spoločnosti, základné ľudské právo. To si vyžaduje aj v omnoho väčšej miere začleňovanie znevýhodnených žiakov zo špeciálnych škôl do hlavného prúdu vzdelávania, ako aj povinnú predškolskú výchovu detí (aspoň od veku 5 rokov). **Odhalit' a maximálne rozvinúť nadanie, talent, schopnosť každého jedinca.** V informačnej (postindustriálnej) spoločnosti, v ktorej zdrojom rozvoja nie je už finančný kapitál ani nerastné bohatstvo ale vzdelanie, predstavuje nerozvinutie každého talentu stratu pre celú spoločnosť.
- Vybudovať **kvalitný, efektívny informačný systém v školstve.**
- Iniciovat' a podporovat' **rozvojové a inovačné programy** podporujúce najmä tvorivú, kvalitnú prácu škôl a rozvoj ďalšieho vzdelávania učiteľov.

Pri náprave slovenského školstva by sme nemali vychádzať iba zo zahraničných skúseností, ale mali by sme sa poučiť aj z chýb, ktorých sme v našom školstve urobili viac ako dost.

Aj v súčasnosti je mimoriadne aktuálna výzva združenia Občianske oko:

„Azda všetci súhlasíme s názorom, že slovenské školstvo potrebuje reformu. Paradoxne táto zvláštna celospoločenská zhoda nepriniesla ani po viac ako desaťročí od pádu komunizmu výraznú zmenu v systéme vzdelávania. Prečo a kde viazne proces reforiem? Zvykli sme odvolávať sa na neschopné vlády, nedostatok financií či vlastnú komunistickú minulosť. Akoby sme zabúdali, že vlády sú len naším obrazom a z rozpočtového koláča sa pre školstvo odkrojí len toľko, koľko sa zapýta. Iste, sú aj lukratívnejšie témy, na vzdelaní sa ani hlasy nezískajú, ani peniaze sa v blízkej dobe z neho neposypú. Práve preto je potrebné, či dokonca nevyhnutné, aby sme my, pasívna a šomrajúca verejnosť, už konečne prestali mlčať. My, rodičia, ktorých deti chodia do zastaralých škôl; zle zaplatení a spoločensky nedocenení učitelia, ktorí strácame nervy a chuť vykonávať riadne svoju prácu; študenti, ktorí sa cítíme nezreformovaným systémom priamo ohrození a utekáme vzdelávať sa do zahraničia. Riaditelia úspešných firiem, márne hľadajúci kvalifikovaných zamestnancov; absolventi škôl, ktorí máme problém uplatniť sa na trhu práce a prispôbiť sa jeho neustále sa meniacim podmienkam; dôchodcovia, ktorí sme celý život pracovali, aby sme sa nakoniec ocitli na prahu chudoby. Všetci, čo bezradne sedíme nad cudzojazyčným textom a nevieme zapnúť počítač. Mimovládne organizácie, novinári, intelektuáli, odborníci a umelci, ktorí ironicky kritizujeme vlastnú ne vzdelanosť a „slamu trčiacu zo slovenských topánok“, my proeurópania, ktorým je také jasné, že bez kvalitného vzdelania sa pred nami dvere civilizovaného sveta natrvalo zavrú... My, ktorým je zaťažko otvoriť ústa, ktorí si myslíme, že sa nás tento problém netýka, alebo že ho za nás vyrieši niekto iný. Nevyrieši. Všetci, ktorí chceme žiť v slušnej, bohatej krajine, máme povinnosť prestať mlčať. Pretože aj keď nekvalitné vzdelanie „v bruchu neškvírka, smäd nehasí a fyzicky nebolí“, jeho následky sú o to nebezpečnejšie a ničivejšie. Požiera totiž tú prepotrebnú sivú hmotu, ktorá by nám v budúcnosti mala priniesť prosperitu a spokojnosť.“ (http://www.obcianskeoko.sk/old/milenium/Milenium_newsletter.pdf).